

Aleksander Grzelak, Marek Gałązka

Związki potrzeb, popytu i konsumpcji żywności-ujęcie teoretyczne

Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy 4, 37-46

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ALEKSANDER GRZELAK, MAREK GAŁĄZKA

ZWIĄZKI POTRZEB, POPYTU I KONSUMPCJI ŻYWNOŚCI – UJĘCIE TEORETYCZNE

Streszczenie: Artykuł stanowi próbę teoretycznego usystematyzowania związków zachodzących pomiędzy potrzebami, popytem i konsumpcją żywności. Zaprezentowano wybrane definicje potrzeb, popytu i konsumpcji oraz wskazano teoretyczne relacje zachodzące pomiędzy nimi. Rozważania teoretyczne wsparto empirycznym badaniem tendencji, które odnotowano dla przeciętnego poziomu konsumpcji wybranych artykułów żywnościowych gospodarstw domowych w Polsce w latach 2006–2009.

Słowa kluczowe: potrzeby, popyt na żywność, konsumpcja żywności

1. WSTĘP

Pojęcia potrzeb, popytu, konsumpcji i wydatków są niejednokrotnie w literaturze i w szczególności w badaniach empirycznych traktowane zastępczo, niemalże jako synonimy. Swoboda zamiennego posługiwania się tymi terminami wynika z faktu, że są to kategorie ściśle ze sobą związane. Nie są one jednak tożsame. W badaniach empirycznych jako reprezentanta popytu traktuje się poziom wydatków lub spożycia, mimo iż nie są to terminy w pełni zgodne. Jak stwierdza A. Hodoly: „*Postępowanie to jest całkowicie słuszne, pod warunkiem, że zdajemy sobie sprawę z różnicy zakresów takich pojęć jak popyt, wydatki, spożycie.*¹

Celem artykułu jest zatem usystematyzowanie związków zachodzących pomiędzy tymi kategoriami na przykładzie szczególnej grupy dóbr konsumpcyjnych jaką jest żywność. Jest ona przykładem dóbr, bez których człowiek jako organizm biologiczny nie może funkcjonować. Ponadto w przypadku żywności obserwuje się proces poszerzenia zakresu zaspokajanych potrzeb w wyniku spożycia tej grupy dóbr. Do tego dochodzi zjawisko samozaopatrzenia, które szczególnie

¹ A. Hodoly, *Wstęp do badań rynku*, PWN, Warszawa 1967, s. 269.

w przypadku żywności – mimo rozwoju społeczno-ekonomicznego – ciągle zajmuje relatywnie istotną pozycję w procesie konsumpcji (w przypadku rolniczych gospodarstw domowych). Rozważania teoretyczne niniejszego artykułu wsparto empirycznym badaniem zmian przeciętnego poziomu konsumpcji podstawowych artykułów żywnościowych gospodarstw domowych w Polsce. Celem tego badania była ocena tendencji w konsumpcji żywności i określenie ich związku ze zmianą potrzeb konsumpcyjnych.

2. PROPEDEUTYKA POTRZEB, POPYTU I KONSUMPCJI

Potrzeby są przedmiotem zainteresowań wielu dyscyplin naukowych, w tym przede wszystkim psychologii, socjologii oraz ekonomii. Każda z dyscyplin ujmuje to złożone pojęcie w płaszczyźnie swoich zainteresowań i zadań. Stąd mamy do czynienia z dużą różnorodnością definicyjną potrzeb. W tabeli 1 zaprezentowano wybrane definicje potrzeb.

Tabela 1. Przykładowe ujęcia definicyjne potrzeb

Autor	Definicja
K. Obuchowski	„Potrzebę jakiegoś przedmiotu Y można określić najogólniej jako właściwość osobnika X, polegającą na tym, że osobnik X bez przedmiotu Y nie może normalnie funkcjonować, tj. uzyskać optymalnej sprawności w zachowaniu siebie i gatunku oraz w zapewnieniu własnego rozwoju”
J. Piasny	„Przez potrzebę najczęściej rozumie się pożądanie wartości użytkowych (dóbr i usług) wynikające z osiągniętego stopnia rozwoju gospodarczego i kulturalnego społeczeństwa”
J. Szczepański	„Potrzeba jest brakiem jakiegoś elementu koniecznego do funkcjonowania czy to systemu biopsychicznego, czy też do funkcjonowania w jakimś systemie zewnętrznym środowiskowym”
J. Senyszyn	„Potrzeba jest stanem organizmu wywołanym brakiem czegoś, co jest niezbędne do życia, lub też szkodliwym nadmiarem”
C. Bywalec	„Potrzebę określimy (...) jako pewien stan psychofizyczny człowieka przejawiający się w subiektywnym odczuciu braku oraz pożądaniu jakiegoś dobra lub stanu (...). O potrzebie możemy więc mówić wówczas, gdy pojawiło się odczucie jakiegoś braku, braku czegoś (np. rzeczy) lub braku warunków (np. możliwości spania, wypoczynku) i równocześnie odczuciu temu towarzyszy chęć pozyskania tych dóbr lub stworzenia odpowiednich warunków likwidujących owo odczucie braku”

Źródło: Opracowanie na podstawie: K. Obuchowski, *Psychologia dążeń ludzkich*, PWE, Warszawa 1983, s. 78; Z. Krasieński, J. Piasny, H. Szulce, *Ekonomika konsumpcji*, PWE, Warszawa 1984, s. 30; M. Daszkowska, J. Senyszyn, *Elementy teorii konsumpcji*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1994, s. 13.; C. Bywalec, L. Rudnicki, *Konsumpcja*, PWE, Warszawa 2002, s. 16; J. Szczepański, *Konsumpcja, a rozwój człowieka. Wstęp do antropologicznej teorii konsumpcji*, PWE, Warszawa 1981, s. 139.

Z przytoczonych wyżej definicji wynika, że potrzeby nie są kategorią spójną definicyjnie. Można jednak wskazać kilka najistotniejszych cech wspólnych tego pojęcia. Przede wszystkim potrzeby są właściwością człowieka związaną z brakiem czegoś istotnego dla jego egzystencji. Złożoność tego terminu potwierdza również wielorakość klasyfikacji potrzeb ludzkich. Dla naszych rozważań szczególne znaczenie ma dychotomiczny – zaproponowany m.in. przez J. Szczepańskiego – podział potrzeb na konsumpcyjne i niekonsumpcyjne². Podział ten pozwoli nam precyzyjnie ukierunkować dalszy tok rozważań w kierunku popytu i konsumpcji. Otóż przez potrzeby konsumpcyjne rozumie się te, które są zaspokajane za pomocą dóbr i usług³. Ten rodzaj potrzeb jest przedmiotem zainteresowania nauk ekonomicznych.

Część potrzeb konsumpcyjnych zaspokajana jest zatem poprzez dobra i usługi nabywane na rynku, a część w wyniku spożycia naturalnego, czyli ich wytwarzania we własnym zakresie. W toku rozwoju społeczno-ekonomicznego niejako naturalną konsekwencją intensywnego społecznego podziału pracy jest fakt, że zdecydowanie większa część potrzeb konsumpcyjnych zaspokajana jest na drodze rynkowej, choć nadal spożycie naturalne zajmuje śladowe miejsce we współczesnej gospodarce.

Potrzeby konsumpcyjne ujawniają się na rynku w postaci popytu⁴. Popyt jest zapotrzebowaniem na dane dobro lub usługę zgłaszanym przez nabywców przy danym poziomie cen i dochodów⁵. Teoria wyboru konsumenta wymienia trzeci czynnik wpływający na popyt, a mianowicie preferencje, które pośrednio wynikają z potrzeb⁶. Zatem stopień zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych na rynku zdeterminowany jest poziomem siły nabywczej jaką dysponują nabywcy. Część potrzeb w wyniku ograniczenia jakim jest dochód realny, nie jest zatem zaspokajana. Jest to nieuniknione gdyż utopią byłoby zakładanie osiągnięcia takiego poziomu dochodów, który odpowiadałby rozmiarom potrzeb, czy to w skali mikroekonomicznej, czy makroekonomicznej⁷. Ta część potrzeb, która nie przekształca się w popyt określana jest mianem potrzeb bez nabywania⁸. Odpowiednikiem

² J. Szczepański, *Konsumpcja, a rozwój człowieka. Wstęp do antropologicznej teorii konsumpcji*, PWE, Warszawa 1981, s. 152.

³ M. Pohorille, *Potrzeby – podział – konsumpcja*, PWE, Warszawa 1980, s. 52.

⁴ A. Hodoly, *Wstęp...*, dz. cyt., s. 241.

⁵ M. Nasiłowski, *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa 2000, s. 60.

⁶ Preferencje są pojęciem węższym od potrzeb, gdyż – jak podkreśla M. Pohorille – są one tylko subiektywną oceną, że coś jest lepsze, gorsze lub równorzędne w stosunku do alternatywnego wyboru – M. Pohorille, *Potrzeby...*, dz. cyt., s. 20. Potrzeby są zatem pośrednio związane z preferencjami, gdyż niewątpliwie ich pilność zaspokojenia czy nasylenie wpływają na sposób oceny wyrażany w preferencjach.

⁷ W ujęciu makroekonomicznym M. Pohorille opisuje ten problem następująco: „popyt byłby adekwatną miarą potrzeb członków społeczeństwa, gdyby dochody były dzielone według potrzeb (...)” – M. Pohorille, *Preferencje konsumentów, a postulowany wzorzec spożycia*, PWN, Warszawa 1978, s. 64.

⁸ J.O. Shaughnessy, *Dlaczego ludzie kupują*, PWE, Warszawa 1994, s. 38.

poziomu potrzeb konsumpcyjnych istniejących w danym okresie jest kategoria popytu potencjalnego, czyli takiego poziomu zapotrzebowania, który nie jest ograniczany siłą nabywczą konsumentów i danymi zasobami w gospodarce⁹. Siła nabywcza konsumentów determinuje poziom rozpiętości pomiędzy potencjalnym i efektywnym popytem¹⁰. Różnica pomiędzy tymi odmianami popytu może mieć istotne znaczenie w kontekście rozważań dotyczących ustalania obszaru potencjalnych możliwości wzrostu popytu danej grupy produktów konsumpcyjnych. Z kolei ujęcie zależności popytu z potrzebami w czasie dodatkowo komplikuje charakter opisanych wyżej związków. Jak podkreśla A. Hodoly, popyt w danym okresie może odzwierciedlać nie tylko bieżące potrzeby, ale również potrzeby niezaspokojone w poprzednich okresach (popyt odroczone) oraz może mieć charakter spekulacyjny jako chęć nabycia dóbr i usług na zapas¹¹.

Konsumpcja (spożycie)¹² w literaturze ekonomicznej jest szeroko opisywana¹³. Pojęcie to pojawia się w rozważaniach w skali mikro- i makroekonomicznej. Bardzo ogólną definicję konsumpcji zaproponował O. Lange: „*sam akt zaspokajania potrzeb nazywamy konsumpcją albo spożyciem*”¹⁴. M. Pohorille wskazał na konieczność doprecyzowania tej definicji zarzucając jej nadmierne uogólnienie. Taki sposób definiowania konsumpcji – jego zdaniem – oznacza, że spotkanie z przyjacielem jest także konsumpcją, bowiem zaspokaja potrzebę przyjaźni¹⁵. Autor ten precyzując to pojęcie stwierdza, że „*konsumpcję można określić jako wykorzystanie (zużywanie) dóbr materialnych i usług w celu zaspokojenia osobistych potrzeb ludzkich*”¹⁶. Podobnie konsumpcję definiuje M. Janoś-Kresło, stwierdzając, że jest to akt lub proces zaspokajania potrzeb ludzkich przy wykorzystaniu dóbr i usług¹⁷. Korzystając z opisanego wyżej podziału potrzeb na konsumpcyjne i niekonsumpcyjne, można byłoby po prostu konsumpcję określić jako akt lub proces zaspokajania potrzeb konsumpcyjnych. Oznacza to, że konsumpcja obejmuje również swym zakresem spożycie naturalne.

Już sam sposób definiowania konsumpcji ukazuje związek konsumpcji z potrzebami. Jak się ma natomiast konsumpcja do popytu? Przede wszystkim konsumpcja obejmuje swoim zasięgiem pojęciowym spożycie naturalne, które

⁹ Z. Krasiński, J. Piasny, H. Szulce, *Ekonomika konsumpcji*, PWE, Warszawa 1984, s. 31.

¹⁰ Popyt efektywny jest tożsamy z klasyczną definicją popytu. Przymiotnik „efektywny” stosowany jest w celu przeciwstawienia go kategorii potencjalnego popytu.

¹¹ A. Hodoly, *Wstęp...*, dz. cyt., s. 266.

¹² W literaturze ekonomicznej konsumpcja i spożycie są synonimami (semantyczny i etymologiczny charakter różnic).

¹³ Szeroki przegląd definicji konsumpcji można znaleźć m.in. w pracy M. Daszkowska, J. Senyszyn, *Elementy teorii konsumpcji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1994, s. 35–40.

¹⁴ O. Lange, *Ekonomia polityczna. Tom 1 i 2*, PWN, Warszawa 1978, s. 17.

¹⁵ M. Pohorille, *Preferencje...*, dz. cyt., s. 117–118.

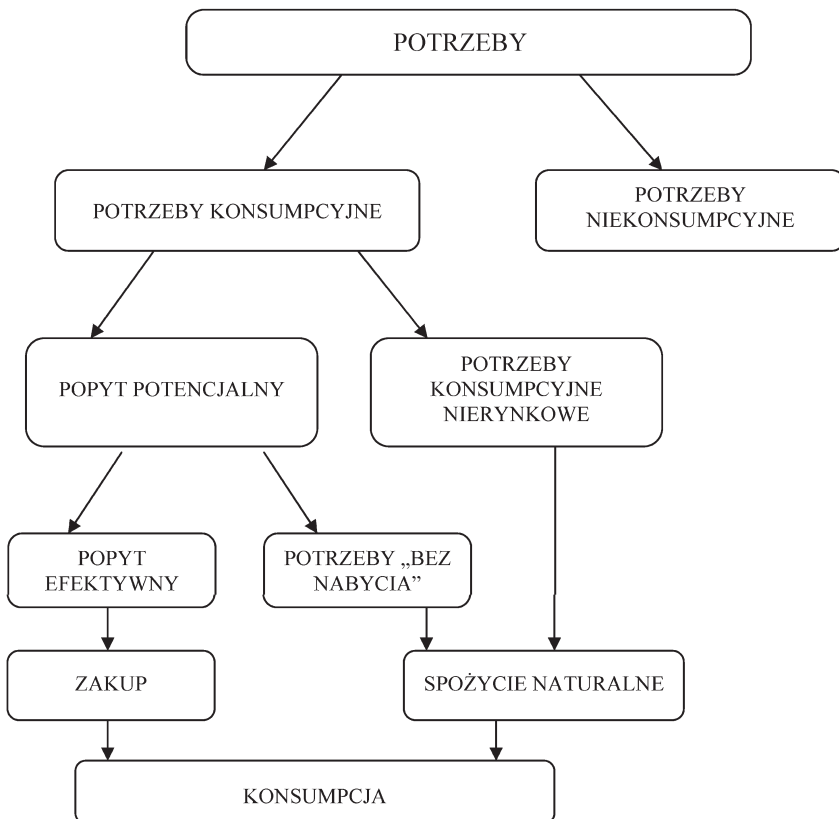
¹⁶ M. Pohorille, *Potrzeby...*, dz. cyt., s. 202.

¹⁷ M. Janoś-Kresło, *Konsumpcja jako proces zaspokajania potrzeb*, [w:] M. Janoś-Kresło, B. Mróz (red.), *Konsument i konsumpcja we współczesnej gospodarce*, Wydawnictwo SGH, Warszawa 2006, s. 61.

nie mieści w ramach pojęcia popytu konsumpcyjnego. Ponadto konsumpcja ma charakter *ex post*, względem popytu, który wyraża zamiar nabycia dobra lub usługi i jest kategorią *ex ante*. Etapem pośrednim pomiędzy pojawieniem się popytu, a konsumpcją jest zakup, czyli forma zrealizowanego popytu.

Przy rozpatrywaniu związków konsumpcji i popytu należy również uwzględnić sytuację na danym rynku. W warunkach nadwyżki popytu, przy braku dostosowań cenowych do stanu równowagi rynkowej, poziom konsumpcji jest zdeterminowany dostępną podażą na rynku. Taka sytuacja miała miejsce w warunkach gospodarki centralnie planowanej, w której subwencjonowanie żywności utrzymywało poziom cen wybranych grup produktów znacznie poniżej stanu równowagi rynkowej. W wyniku czego mieliśmy do czynienia z sytuacją rynku sprzedawcy, w której o rozmiarach konsumpcji decydował poziom podaży. Konsumpcja zatem mogła być – bez uwzględniania spożycia naturalnego – mniejsza niż poziom popytu. W warunkach nadwyżki podaży problem rozbieżności między konsumpcją i popytem zasadniczo nie występuje. Ogólny charakter związków potrzeb, popytu i konsumpcji przedstawia schemat 1.

Schemat 1. Teoretyczne ujęcie związków między potrzebami, popytem i konsumpcją

Schemat ten jest dużym przybliżeniem złożoności opisanych wyżej związków. Popyt i konsumpcja są zatem pochodną potrzeb konsumpcyjnych. Charakter ich związków trudno jest jednak ująć w sposób sformalizowany. Wzrost potrzeb konsumpcyjnych nie musi prowadzić do natychmiastowego zwiększenia popytu i konsumpcji, gdyż te kategorie są w dużej mierze zdeterminowane również poziomem siły nabywczej konsumenta. Trudno jednak zaprzeczyć temu, że potrzeby wyznaczają ogólny kierunek i charakter zmian popytu i konsumpcji. Ponadto zależności między tymi kategoriami są bardzo dynamiczne i mają charakter sprzężeń zwrotnych, gdyż wyższy poziom konsumpcji wynikający m.in. ze wzrostu potrzeb prowadzi do dalszego wzrostu potrzeb.

3. KONSUMPCJA ŻYWNOŚCI I JEJ ZWIĄZKI Z POTRZEBAMI I POPYTEM

Żywność jest podstawowym dobrem zaspokajającym potrzeby fizjologiczne człowieka. Konsumpcja żywności charakteryzuje się swoistymi osobliwościami. Biologiczna sfera organizmu ludzkiego wyznacza z jednej strony pewien minimalny poziom konsumpcji żywności, który jest niezbędny do przeżycia¹⁸, z drugiej konsumpcja żywności cechuje się pewnym stopniem nasycenia ze względu na ograniczoną pojemność konsumpcyjną człowieka. Ponadto funkcjonowanie człowieka w otoczeniu społeczno-kulturowym wzbogaca potrzeby żywnościowe o dodatkowe elementy związane z naśladownictwem, potrzebą prestiżu, wymagań¹⁹. Żywność zatem nie tylko zaspokaja rzeczywistą fizjologiczną potrzebę głodu, ale również szereg innych potrzeb, m.in. bezpieczeństwa, przynależności i szacunku²⁰. Spożycie żywności nie opiera się zatem jedynie na kategoriach fizjologicznych. Konsument żywności musi być usatysfakcjonowany spożywanymi artykułami żywnościowymi (m.in. ze względu na walory smakowe), dlatego obok fizjologicznych aspektów spożycia żywności, należy brać pod uwagę szereg czynników natury psychologicznej i socjologicznej²¹.

¹⁸ Jest to związane z podziałem potrzeb zaproponowanych przez J. Szczepańskiego. Rodzaj potrzeb, których zaspokojenie jest niezbędne do życia określa się mianem potrzeb rzeczywistych. Natomiast o wyborze i strukturze konsumpcji żywności decydują również potrzeby otoczkowe i pozorne. Autor ten opisując proces zaspokajania potrzeby żywnościowej stwierdza, że rzeczywistym składnikiem tej potrzeby są niezbędne składniki odżywcze wymagane przez organizm ludzki. Natomiast apetyt na ulubione potrawy jest potrzebą otoczkową. Z kolei zjawiska obżarstwa i pijaństwa określa mianem potrzeb pozornych – J. Szczepański, *Konsumpcja...*, dz. cyt., s. 146.

¹⁹ „Potrzebę głodu można zaspokoić spożywając kawał chleba z boczkiem i nieraz drwalowi pracującemu w górach taki posiłek musi wystarczyć, ale Radziwiłł „Panie Kochanku” dla zaspokojenia potrzeby głodu potrzebował bogato zastawionego stołu i 600 usługujących hajduków” – J. Szczepański, *Konsumpcja...*, dz. cyt., s. 143.

²⁰ Niektórzy autorzy wymieniają również potrzebę samorealizacji, mimo iż trudno wyobrazić sobie, że żywność może zaspokajać ten rodzaj potrzeb. Zob. K. Gutkowska, I. Ozimek, *Wybrane aspekty zachowań konsumentów na rynku żywności – kryteria różnicowania*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2005, s. 20.

²¹ B. Sojkin, *Determinanty konsumpcji żywności. Analiza hierarchiczna*, Zeszyty Naukowe – seria II, Prace habilitacyjne, Zeszyt 135, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 1994, s. 96.

W zakresie konsumpcji żywności obserwuje się w ostatnim czasie wzrost zainteresowania zasadami racjonalnego żywienia²². W ten sposób konsumenci zaspokajają potrzebę bezpieczeństwa związaną z ochroną bądź odzyskaniem zdrowia. Potrzeby te wzmagane są m.in. poprzez rosnącą świadomość wśród konsumentów zagrożeniami dla zdrowia wynikającymi zarówno z produkcji żywności opartej na metodach GMO, jak i intensywnych metodach produkcji.

Z rozważań przedstawionych w poprzedniej części opracowania wynika, że to co najbardziej odróżnia kategorię popytu od konsumpcji jest zjawisko spożycia naturalnego. Żywność jest zasadniczo tą grupą dóbr, gdzie zjawisko to, mimo jego stopniowo zaniku, ma nadal względnie duże znaczenie w porównaniu z konsumpcją pozostałych dóbr i usług. Spożycie naturalne żywności dotyczy w szczególności rolniczych gospodarstw domowych, gdzie udział samozaopatrzenia w konsumpcji żywności ogółem wynosi średnio ok. 30% w 2009 roku²³. Spożycie naturalne jest nadal na wysokim poziomie w tych gospodarstwach, zwłaszcza w zakresie spożycia ziemniaków (ponad 80% samozaopatrzenia w spożyciu ziemniaków ogółem), mleka i jaj (ponad 70%)²⁴.

4. ZMIANY KONSUMPCJI ŻYWNOCI GOSPODARSTW DOMOWYCH W POLSCE W LATACH 2006–2009

O tym, że wzrasta znaczenie potrzeb bezpieczeństwa zdrowotnego świadczy tendencja zmian poziomu i struktury konsumpcji żywności w Polsce. Zmiany w ilościowym spożyciu podstawowych grup żywności w latach 2006–2009 zaprezentowano w tabeli 2. W latach 2006–2009 najsilniej wzrosło przeciętne spożycie wód mineralnych (wzrost o około 27,9%) i jogurtów (27%). Nieznaczny wzrost odnotowano dla konsumpcji ryb, owoców, serów i mięsa. W przypadku pozostałych grup żywności odnotowano ilościowy spadek konsumpcji. Poza spadkiem spożycia warzyw²⁵ przedstawione tendencje zmian w konsumpcji żywności są zasadniczo zbieżne ze zmianami w większości krajów UE. W krajach tych obserwuje się spadek spożycia produktów pochodzenia zwierzęcego na korzyść wzrostu spożycia produktów roślinnych. Stąd w krajach UE spożycie owoców i warzyw przeciętnie wzrastało²⁶. Tendencja ta wynika między innymi ze wzrostu świadomości społecznej odnośnie diety.

²² K. Gutkowska, I. Ozimek, *Wybrane...*, dz. cyt., s. 24.

²³ M. Kwasek, K. Świetlik, *Popyt na żywność*, [w:] Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2009 roku. IERiGŻ-PiB, Warszawa 2010, s. 202.

²⁴ Tamże, s. 202–203.

²⁵ Por. J. Seremak-Bulge, *Rynki i ceny produktów rolnych i żywnościowych*, [w:] A. Kowalski (red.), *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2009 roku*, IERiGŻ, Warszawa 2010.

²⁶ M. Kwasek, *Tendencje w spożyciu żywności w krajach Unii Europejskiej*, Raport nr 180, IERiGŻ, Warszawa 2010, s. 124.

Przedstawione zmiany w konsumpcji żywności trudno jednoznacznie przypisać tylko czynnikom ekonomicznym, gdyż zasadniczo w badanym okresie 2006–2009 poziom dochodów gospodarstw domowych realnie wzrósł²⁷. Spadek konsumpcji niektórych produktów żywnościowych wynikał również niekiedy z niższych zbiorów, co ograniczało podaż na rynku i tym samym niejednokrotnie wiązało się ze wzrostem cen.

Tabela 2. Dynamika zmian przeciętnego miesięcznego spożycia podstawowych artykułów żywnościowych na osobę w gospodarstwach domowych w Polsce w latach 2006–2009 (ujęcie ilościowe)

Grupa artykułów żywnościowych	Indeksy dynamiki łańcuchowe (rok poprzedni = 100)			Indeks dynamiki jednopodstawowy (2006 rok = 100)
	2007	2008	2009	2006–2009
Pieczywo i produkty zbożowe	95,7	96,4	96,6	89,1
Mięso	99,8	103,9	99,1	102,8
Ryby	107,1	104,4	97,9	109,5
Mleko	93,2	94,8	96,4	85,2
Jogurty	118,9	100,0	106,8	127,0
Sery	98,9	100,0	104,5	103,4
Jaja	96,2	96,7	99,6	92,7
Oleje i pozostałe tłuszcze:	97,3	97,9	98,6	93,8
w tym: tłuszcze zwierzęce	94,0	95,7	97,8	88,0
w tym: margaryna i pozostałe tłuszcze roślinne	99,0	98,9	98,9	96,9
Owoce	95,8	105,6	105,0	106,2
Warzywa	97,4	97,6	97,8	92,9
Cukier, dżem, miód, czekolada i inne	95,9	100,0	98,4	94,3
Używki (kawa, herbata)	100,0	100,0	100,0	100,0
Wody mineralne	104,6	105,8	115,5	127,9
Soki owocowe i warzywne	98,2	100,9	100,0	99,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (budżety gospodarstw domowych za lata 2006–2009).

Zmiany w konsumpcji są również w dużej mierze efektem czynników wynikających ze stylu życia i związanego z nim wzrostu znaczenia potrzeb bezpieczeństwa zdrowotnego żywności.

²⁷ Por. J. Zegar, *Dochody rolników w 2009 roku na tle lat poprzednich*, [w:] A. Kowalski (red.), *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2009 roku*, IERiGŻ, Warszawa 2010.

5. PODSUMOWANIE

Z przedstawionych rozważań wynikają następujące wnioski:

- Związki między kategorią potrzeb, popytu i konsumpcji żywności są złożone i kształtują się na wielu płaszczyznach. Nie można ich jednoznacznie sformalizować. Zwłaszcza, że potrzeby są kategorią niemierzalną.
- Mimo pewnych istotnych różnic między definicyjnym ujęciem potrzeb, popytu i konsumpcji, są to kategorie ze sobą związane. Wzrost potrzeb nie decyduje bezpośrednio o rozmiarach popytu i konsumpcji, wyznacza jednak zasadniczy kierunek ich zmian (zwłaszcza w strukturze konsumpcji żywności).
- Ogniwem wyznaczającym skalę związku potrzeb z popytem i konsumpcją jest siła nabywczą konsumentów określona poziomem dochodów i cen. O tym jaka część potrzeb zostanie zaspokojona na drodze konsumpcji decyduje, obok uwarunkowań rynkowych, poziom realnych dochodów jakim dysponuje konsument.
- Konsumpcja jest formą realizacji popytu (*ex post*), natomiast zgodnie z ujęciem definicyjnym popyt jest kategorią *ex ante*, oznaczającą zamiar nabycia danego dobra, a następnie jego konsumpcję. W przypadku żywności zasadniczo akt nabycia jest zbieżny czasowo z konsumpcją, gdyż żywność jest grupą dóbr o krótkim okresie przydatności do spożycia. Związek między konsumpcją i popytem na żywność komplikuje zjawisko konsumpcji naturalnej żywności.
- W Polsce w latach 2006–2009 odnotowano ilościowe zwiększenie konsumpcji niektórych produktów, np. jogurtów, wód mineralnych, ryb, owoców, mięsa. Wskazywać to może sygnalnie na pozytywne tendencje w zakresie zmian struktury spożycia żywności (aczkolwiek nieco spadło spożycie warzyw). Pytaniem otwartym pozostaje kwestia na ile wynika to z siły nabywczej konsumentów, a na ile ze zmian preferencji w konsumpcji żywności.

BIBLIOGRAFIA

- Bywalec C., Rudnicki L., *Konsumpcja*, PWE, Warszawa 2002.
- Daszkowska M., Senyszyn J., *Elementy teorii konsumpcji*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1994.
- Gutkowska K., Ozimek I., *Wybrane aspekty zachowań konsumentów na rynku żywności – kryteria zróżnicowania*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2005.
- Hodoly A., *Wstęp do badań rynku*, PWG, Warszawa 1961.
- Janoś-Kresło M., *Konsumpcja jako proces zaspokajania potrzeb*, [w:] Janoś-Kresło M. (red.), Mróz B. (red.), *Konsument i konsumpcja we współczesnej gospodarce*, Wyd. SGH, Warszawa 2006.
- Krasiński Z., Piasny J., Szulce H., *Ekonomika konsumpcji*, PWE, Warszawa 1984.

- Kwasek M., Świetlik K., *Popyt na żywność*, [w:] Kowalski A. (red.), Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2009 roku, IERiGŻ-PiB, Warszawa 2010.
- Kwasek M., *Tendencje w spożyciu żywności w krajach Unii Europejskiej*, Raport nr 180, IERiGŻ, Warszawa 2010.
- Lange O., *Ekonomia polityczna. Tom 1 i 2*, PWN, Warszawa 1978.
- Nasiłowski M., *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*, Wydawnictwo Key Text, Warszawa 2000.
- Obuchowski K., *Psychologia dążeń ludzkich*, PWE, Warszawa 1983.
- Pohorille M., *Potrzeby – podział – konsumpcja*, PWE, Warszawa 1980.
- Pohorille M., *Preferencje konsumentów, a postulowany wzorzec spożycia*, PWN, Warszawa 1978.
- Seremak-Bulge J., *Rynki i ceny produktów rolnych i żywnościowych*, [w:] Kowalski A. (red.), Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2009 roku, IERiGŻ, Warszawa 2010.
- Shaughnessy J.O., *Dlaczego ludzie kupują*, PWE, Warszawa 1994.
- Sojkin B., *Determinanty konsumpcji żywności. Analiza hierarchiczna*, Zeszyty Naukowe – seria II, Prace habilitacyjne, Zeszyt 135, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań 1994.
- Szczepański J., *Konsumpcja, a rozwój człowieka. Wstęp do antropologicznej teorii konsumpcji*, PWE, Warszawa 1981.
- Zegar J., *Dochody rolników w 2009 roku na tle lat poprzednich*, [w:] Kowalski A. (red.), Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2009 roku, IERiGŻ, Warszawa 2010.

RELATIONS BETWEEN NEEDS, DEMAND AND FOOD CONSUMPTION – A THEORETICAL PERSPECTIVE

Summary: The article is an attempt of theoretical systematization of relations between needs, demand and food consumption. In the article selected definitions of needs, demand and consumption have been presented as well as theoretical relations occurring between them have been indicated. Theoretical deliberations have been supported with an empirical study of changes which occurred in an average level of consumption of selected food products in the Polish households during the years 2006–2009.

Key words: needs, demand on food, consumption of food

Dr hab. Aleksander Grzelak
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Katedra Makroekonomii i Gospodarki Żywnościowej
Al. Niepodległości 10
60-967 Poznań
e-mail: agrzelak@interia.pl

mgr Marek Gałązka
Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy
ul. Piotrowskiego 12-14, 85-098 Bydgoszcz
e-mail: marek.galazka@interia.pl